

věnuje jen okrajově a nesoustavně, pokud vůbec: např. místu editované gramatiky v rámci celkového vývoje českých gramatik, otázkám vlivu předchozích českých a latinských gramatik na Nudožerského jazykové názory, vliv Nudožerského na pozdější gramatickou produkci o češtině, místo Nudožerského mezi slovenskými autory gramatik o češtině, funkce, resp. určení, gramatiky apod. Přitom by bylo možno využít již existující, poměrně bohaté literatury o této problematice, např. knižních publikací Radoslava Večerky, syntetických i monografických studií Josefa Vintra nebo příspěvků přednesených na konferenci *Starší české, slovenské a slovanské mluvnice*, které byly vydány v roce 1985 péčí Jaroslava Poráka ve sborníku *Práce z dějin slavistiky X*.

Vydání *Grammaticae Bohemicae... libri duo* představuje významný nakladatelský počín, který je dalším pokračováním úsilí o poznání významné tradice gramatik o češtině. Škoda jen, že její exkluzivní, vědecký charakter snižují nepřesnosti, jako např. ve výše zmíněném kladení interpunkce. Editorický počín Nancy Smithové lze také chápat jako podnět k probuzení většího zájmu o tuto oblast české minulosti, k čemuž se sama editorka v předmluvě hlásí, a také jako výzvu k dalšímu vydávání starších českých gramatik, ve kterém zatím až na ojedinělé výjimky (např. připravované vydání Šteyerova *Žádka* nebo chystaný český překlad Rosovy *Čechořečnosti*) česká bohemistika žalostně selhává.

Pavel Kosek

Libor Pavera, *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře*, Editio Universitatis Silesianae Opaviensis, „Litteraria”, tomus I, Opava 2000, 225 s.

Libor Pavera w pracy *Od středověku k romantismu. Úvahy o starší literatuře* przedstawia własne badania literatury staroczeskiej. W części wstępnej zatytułowanej *Możliwości i ograniczenia interpretacji*, która rozpoczyna rozdział pierwszy, Autor wskazuje na istnienie dwóch typów odczytu dzieła literackiego: czytelniczego (spontanicznego i subiektywnego) oraz naukowego (hermeneutycznego, genetycznego). Uważa on, że istnieje jeszcze trzeci, pełniejszy i dokładniejszy odczyt – manuskryptologów, którzy pojmują literaturę jako proces (pisanie), dlatego badają nie tylko teksty finalne, ale także inne ich wersje powstałe w tzw. okresie przedtekstowym. Takie podejście wydaje się słuszne, ponieważ dzisiejszy odbiór tekstów staroczeskich jest złożony choćby ze względu na pojawienie się innego kontekstu dzieła (por. humor w literaturze, który w poszczególnych epokach bywał inaczej wyrażany).

Na uwagę zasługuje również przyjęcie przez Autora metody badawczej. Stawowczo odcina się od hermenetyki, której zadaniem – według niego – jest opisanie tego, „co autor chciał powiedzieć”. Natomiast Pavera pragnie się zająć tym, co pisarz rzeczywiście powiedział, dlatego analizowane teksty rozpatruje pod kątem chronologicznym i tematycznym. Godnym zainteresowania jest fakt, że „milczenie” tekstu uważa czeski badacz także za pewnego rodzaju wypowiedź.

Swoją analizę literatury staroczeskiej rozpoczął Autor od *Kroniki Kosmasa*, a szczególnie od opisu motywu dwóch złotych oliwek, które autor kroniki średniowiecznej przejął z prorocтва Libuszy i zinterpretował jako wyobrażenie postaci św. Wojciecha i św. Waclawa. Dotychczas symbolu tego używano na oznaczenie świętych Braci Soluńskich (por. interpretację Oldřicha Králíka). Według Pavery w ten sposób Kosmas chciał stworzyć mit św. Wojciecha, który był jego ulubionym świętym, a także chciał uczynić z niego stały element czeskiej tradycji narodowej (wspomniane postaci św. św. Wojciecha i Waclawa pojawiają się także w *Homiliarnu Opatowickim*).

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym *Śmiech w czeskiej literaturze średniowiecznej*, Autor zastanawia się, czy i w jakim wymiarze można mówić o narodkach tzw. kultury śmiechu w literaturze czeskiej. Punktem wyjściem dla analizy jest dramat pasyjny *Mastickář*, będący przykładem utworu z nurtu „świat na opak”. Rozważania Pavery są inspirowane pracami badacza rosyjskich (Bachtina, Lichaczowa, Panczenka, Gurewicza), toteż szuka on źródeł kultury śmiechu w sztuce ludowej. Dochodzi do wniosku, że takie ujęcie nie jest słuszne, ponieważ świat „na dole” nigdy nie mógłby powstać bez świata „na górze”, jest reakcją na kulturę oficjalną, wyrażaną właśnie na opak. Jako przykład takiego ujęcia Pavera przywołuje zdanie wybitnego krytyka F. X. Šaldy, który pisząc o Szwejku zauważył, że „z jednej strony jest to literatura śmieszna, ale z drugiej »do śmierci smutna« i poważna”.

Kolejnym tekstem, któremu Autor poświęca uwagę, jest rękopis Mikołaja z Koźła (przechowywany w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego), w którym znajdują się także utwory czeskie. Poza problemami transliteracji i transkrypcji sześciu staroczeskich kompozycji i czterech modlitw, Autor bada problem przenikania się świata świeckiego i duchowego w literaturze średniowiecznej. W tej części swojej monografii inspirowane jest pracami Juliusza Fcifałika, Zdenka Nejedlego, a także Milana Kopeckiego, Jaroslava Kolara i Emila Pražaka. Dochodzi do wniosku, że Mikołaj z Koźła w swoim rękopisie umieścił nie tylko teksty starsze, ale także te z czasów mu współczesnych: husyckie, jak i reakcyjne, katolickie.

W rozdziale zatytułowanym *Kultura literacka na Śląsku*, Pavera pisze o regionie, który przez dłuższy czas nie mógł doczekać się opracowania twórczości literackiej, której autorami byli pisarze-Ślązacy. Dokonując selekcji materiału, stwierdza, że jedynie krótkie artykuły Jana Vilikovskiego o literaturze średniowiecznej, Josefa Vašicy o barokowej i Antonina Grunda o odrodzeniowej powinny być dokładniej przestudiowane i ujęte w szerszą syntezę. Pozostałe należy zre-

widować. Akcentuje też znaczenie współczesnego wydania barokowych kancjonałów Jana Josefa Božana (*Slaviček rájský*, 1997), przygotowanych do druku przez J. Malurę i P. Koska, którzy przetranskrybowali zjawiska językowe doby baroku, zaznaczając dokładnie wszelkie odchylenia od oryginału.

Recepcja antyku i jej odmienne funkcje w renesansie i baroku to rozdział, w którym Autor poddaje krytyce tezę, że barok był całkowitym zaprzeczeniem odrodzenia. Udawadnia, że motywy antyczne wyjątkowo często pojawiały się w baroku, a wiele odwołań do antyku w twórczości autorów XVII i XVIII wieku można uważać za miernik „barokowości”. Wystarczy przyjrzeć się takim choćby tekstom: *Theriobulia – Rada zwierząt* (*Theriobulia – Rada zvířat*, 1983) Dubraviusa z 1520 roku i *Dyskurs Lypirona* (*Discursus Lypirona*) Rosy z roku 1651.

Ciekawy wydaje się podrozdział *Transpozycja antycznych motywów w twórczości Fridericha Bridela*, w którym Pavera wskazuje na ogromne dzieło mało znanego twórcy czeskiego, poety i kaznodziei Bohumira Bilovskiego, który uprawiał wiele gatunków literackich, np. mistyczne kompozycje poetyckie, katechizm wierszowany, legendy wierszowane i prozatorskie, modlitwy, przekłady itd. Drugą postacią, skupiającą uwagę Autora jest Daniel Nitsch, którego homiletykę traktuje jako jedno z bardziej znaczących dzieł kaznodziejskich na Śląsku na przełomie XVII i XVIII wieku.

Kolejny rozdział pracy to próba zapoznania się z renesansową i barokową retoryką: na ile one się różniły, a na ile zbliżały do siebie. Autor bardzo dokładnie analizuje pod tym kątem renesansowe i barokowe teksty kazań. Punktem wyjścia jest opis retoryki w ujęciu Jana Blahoslava (na podstawie dzieła *Vady kazatelni*) i Bohuslava Balbina (*Versimilia humanorum disciplinarum – Nástin humanitních nauk*). Następnie przechodzi on do bardzo szczegółowej analizy tekstów homiletycznych B. H. J. Bilovskiego i D. Nitscha, skupiając uwagę na fragmencie historii biblijnej – weselu w Kanie Galilejskiej.

Następny rozdział o wdzięcznym tytule *Trzy drobnostki literackie* ujmuje problem „mianierizmu literackiego” w twórczości Tobiáša Mouřenina z Litomyśla. Zawiera on także uwagi o epistolografii barokowej jezickich misjonarzy oraz wybór czeskiej prozy barokowej Miloša Sládka.

W rozdziale *Koncepcje periodyzacji czeskiej literatury czasów baroku* zostały przedstawione modele periodyzacji epoki „temna” m.in. w ujęciu Z. Vančury, V. Bitnara, Z. Kalisty. Autor omawianej pracy ponownie proponuje rewizję badań nad barokiem i jego opisu nie tylko jako kultury i literatury narodowej, czeskiej, ale także w odniesieniu do literatur słowiańskich i – szerzej – europejskich. Następnie, analizując tekst *Dobra ziemia, to ziemia czeska* (*Země dobrá, to jest země česká*, 1998), wskazuje na elementy barokowe i już odrodzeniowe dzieła (przy czym *odrodzenie narodowe – národní obrození* – to epoka w literaturze czeskiej XIX wieku, dlatego też tytuł tego rozdziału to postawione pytanie: *Czeskie (przed)odrodzenie?*).

W ostatnim rozdziale swojej pracy Libor Pavera odwołuje się do romantyzmu. Analizuje twórczość wybitnego poety czeskiego tego okresu, Karla Hynka Máchy, wyodrębniając w niej elementy epok minionych, w szczególności zaś baroku. Dochodzi do wniosku, że barok jest obecny we wszystkich późniejszych epokach. Swoje stwierdzenie wspiera uwagami F. X. Šaldy zawartymi w pracy *O literárním baroku cizím i domácím* (1987), który również wykazał ciągłą żywotność baroku w literaturze czeskiej doby romantycznej, w czasach neoromantyzmu i surrealizmu.

Zaletą pracy jest także obszerna literatura przedmiotu oraz dodatek z ilustracjami i indeks imienny. Zwłaszcza aneks z ilustracjami daje możliwość wykorzystania omawianej pracy również w dydaktyce uniwersyteckiej.

Praca Libora Pavery przedstawia rzetelną analizę wybranych dzieł czeskich pisarzy czterech epok: renesansu, baroku, odrodzenia narodowego i romantyzmu. Autor jednoznacznie wykazuje ich wysoki walor artystyczny, dzięki czemu poddaje w wątpliwość niektóre dotychczasowe analizy literaturoznawców czeskich. Dokonuje rewizji wielu opinii na temat czeskiej literatury narodowej i regionalnej. To – oprócz rzeczowej analizy utworów literackich – trzeba uznać za największe osiągnięcie omawianej pracy.

Anna Zura

Jaroslav Bartošek, *Úvod do studia žurnalistiky. Studijní texty pro distanční studium*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc 2001, s. 158.

Publikacja ma charakter skryptu i jest przeznaczona dla studentów dziennikarstwa studium zaocznego. Jest to drugie wydanie (poprawione i rozszerzone) publikacji o tej samej nazwie, która ukazała się w 1997 r. również nakładem wydawnictwa Uniwersytetu w Olomouci (por. Bartošek 1997). Ze względu na szybki rozwój dziennikarstwa jest to cenne przedsięwzięcie, ponieważ zawiera uaktualnione informacje.

W stosunku do wydania pierwszego obserwujemy następujące zasadnicze zmiany:

- 1) po każdym rozdziale znajduje się bibliografia podstawowej literatury z danego tematu,
- 2) bibliografia została poszerzona o nowsze pozycje z dziedziny dziennikarstwa i publicystyki,
- 3) pozycje nowe są również omawiane w tekście,